

Віра Петрівна БРАТЮК

кандидат економічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

Катерина Юріївна БАЙСА

Мукачівський державний університет

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ, ПРИЙНЯТИМИ НА
СТРАХУВАННЯ**

Братюк, В. П. Особливості процесу управління ризиками, прийнятими на страхування [Текст] / Віра Петрівна Братюк, Катерина Юріївна Байса // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 1. – С. 112-119. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Сукупність заходів, пов'язаних із управлінням страховими ризиками, охоплює широке коло завдань, які реалізуються на усіх етапах здійснення страхової діяльності: починаючи від прийняття ризиків на страхування, їх контролю протягом дії договорів страхування до виплати страхових відшкодувань у разі настання страхової події. Наявність ризику передбачає здійснення антиризикової діяльності, основними формами якої є компенсація, репресія, превенція. Антиризикова діяльність реалізується у страховому захисті за допомогою створення та використання відповідних страхових фондів. Ризики будь-яких видів піддаються управлінню, що дозволяє певною мірою передбачити їхні наслідки, а відтак - і фінансові витрати для відшкодування збитків. З метою управління відбором ризиків страхові компанії використовують систему управління ризиками, яка містить низку різноманітних заходів організаційно-фінансового характеру, що дозволяє певною мірою передбачити їхні наслідки та розмір збитку, який потрібно відшкодувати. При цьому провідна роль в управлінні страховими ризиками має надаватися методам фінансування ризиків, спрямованим на формування достатніх за обсягами джерел їх покриття. Такий ефект забезпечують система андерайтингу та комплекс заходів ризик-менеджменту з управління ризиками, що прийняті на страхування. Крім того, важливість використання ризик-менеджменту у вітчизняній практиці зазначено як один з перспективних напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку. Стаття присвячена вивченню особливостей, які пов'язані з управлінням страховими ризиками. Визначено основні етапи управління ризиками, що приймаються на страхування, та їх місце в загальній стратегії діяльності страхової компанії. Проведено дослідження основних методів управління страховими ризиками залежно від особливостей формування фінансових джерел їх покриття. Крім того, було окреслено необхідність використання системи ризик-менеджменту як сучасного напрямку в управлінні страховими ризиками.

Ключові слова: страховий ризик; управління страховими ризиками; ризик-менеджмент; страхові резерви; перестраховування; андерайтинг.

Vira Petrivna BRATYUK

PhD in Economics, Associate Professor,
Mukachevo State University

Kateryna Yuriyivna BAISA

Mukachevo State University

FEATURES OF MANAGEMENT RISKS PROCESS, ACCEPTED ON INSURANCE

Abstract

The set of activities, which relate to the management of insurance risk, covers a wide range of tasks that are implemented at all stages of the insurance activities. That is, starting from acceptance of risks on the insurance, their control over the insurance contract period, up to payment of insurance claims if of the insurance event becomes real. The presence of risk involves anti crisis activity. Its main forms are the compensation, repression, prevention. Anti crisis activity should be implemented in insurance protection through the creation and use of appropriate insurance funds. The risks of any kinds are subjected to the management. It allows to predict their consequences, and, therefore, financial costs for compensation. In order to manage selection of risks of insurance companies the risk management system can be used. It includes a number of different measures of organizational and financial nature, allowing to predict their consequences and the amount of damage that should be compensated. The leading role in the management of insurance risks should be given to the methods of risks financing which attempt to form sufficient sources of covering. This effect is provided by underwriting system and a set of measures of risk management from risk management. In addition, the importance of risk management usage in domestic practice is marked as one of the promising areas of the domestic insurance market. The article is devoted to the study of features which relate to the management of insurance risks. The main stages of risk management are determined. Their place in the overall strategy of the insurance company is shown. A study of the main methods of management of insurance risk, depending on the characteristics of the formation of financial sources to cover them has been carried out. In addition, it has been outlined the need for risk management system usage as a modern trend in insurance risk management.

Keywords: *insurance risk, insurance risks management; risk-management, insurance reserves; reinsurance; underwriting.*

JEL classification: D810, G220

Вступ

Перехід до ринкової економіки, економічні перетворення в Україні створили середовище, в якому виник інтерес до такої категорії, як ризик, а теоретичне обґрунтування цього поняття, розкриття природи його появи, класифікації та розробки системи заходів попередження або мінімізації його негативних наслідків не тільки отримали свій подальший розвиток, але й стали важливим інструментом ринкової економіки.

Ризик є передумовою виникнення страхових відносин, без нього не існує страхування, бо без ризику немає страхового інтересу. А відбір ризиків на страхування є чи не одним з основних завдань, яке покладено на менеджмент страхової компанії.

Особливе місце в системі ризик-менеджменту страхових компаній займає управління ризиками, що приймаються за договорами страхування, – страховими ризиками. Від ефективності управління цією групою ризиків залежить спроможність страхових компаній вчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання, а також забезпечувати необхідний рівень рентабельності страхової діяльності.

Таким чином, необхідність управління ризиками з метою забезпечення стабільності власної діяльності та задоволення потреб страхувальників щодо виконання зобов'язань є пріоритетним стратегічним завданням страхової компанії.

Деякі теоретичні засади та практичні аспекти управління ризиками у страхуванні знайшли своє відображення у роботах таких вітчизняних дослідників, як В. Д. Базилевич, І. О. Бланк, М. С. Клапків, О. В. Козьменко, С. С. Осадець, Т. А. Ротова, К. В. Шелехов та інші. Проте аналіз рівня дослідженості цієї теми показує, що окремі аспекти управління страховими ризиками, зокрема їх мінімізація, до сьогодні залишаються невирішеними. Саме тому виникає об'єктивна необхідність у подальшому вивченні та обґрунтуванні окремих питань, які стосуються окресленої нами теми.

Мета та завдання статті

Мета статті – розкриття особливостей управління прийнятими на страхування ризиками, а також визначення можливостей мінімізації страхових ризиків за допомогою застосування основних методів управління страховими ризиками.

Виклад основного матеріалу дослідження

Перш за все слід зауважити, що страховий ризик - це певна подія, в разі настання якої проводиться страхування. Вона має ознаки ймовірності та випадковості. Страхується той ризик, за яким можна оцінити ймовірність страхового випадку, визначити розмір збитку й обчислити ціну страхової послуги та можливу частку страхового відшкодування.

Ефективне управління ризиками в процесі діяльності страхових компаній передбачає систематизацію причин їх виникнення з подальшою класифікацією ризиків у страховій діяльності (табл. 1). За таким підходом причини ризику у діяльності страхових структур поділяються на внутрішні і зовнішні.

Внутрішні причини – це ті фактори ризику, які походять із внутрішнього середовища функціонування страховика і на які страхова компанія має безпосередній вплив. До таких чинників належать умисні чи неумисні помилки працівників компанії: андеррайтерів, актуаріїв, аварійних комісарів, страхових агентів тощо. Неправильно розрахований страховий ризик, опрацьована статистика щодо вірогідності настання страхової події закладають помилки у подальші розрахунки та спричиняють виникнення різноманітних фінансових ризиків. Неточності, допущені при оцінюванні рівня страхового ризику, який бере на себе компанія, призводять до того, що сформовані нею страхові резерви можуть виявитись у майбутньому неадекватними взятим на себе зобов'язанням.

Зовнішні фактори ризику є незалежними або майже незалежними від діяльності страхової компанії. Їх вплив страховику складніше попередньо виявити та проконтролювати. Зовнішні ризикові чинники представлені діями конкурентів, ділових партнерів-перестраховиків та страхувальників, страхових посередників; законодавчими, політичними змінами, несприятливими чинниками в інших сегментах фінансового ринку, зокрема банківського та інвестиційного.

Таблиця 1. Основні причини та види ризиків у страховій діяльності [3]

Причини виникнення ризиків	Види ризиків у діяльності страховика
Внутрішні причини	
Недостатність страхових резервів компанії для виконання нею договірних зобов'язань перед страхувальниками	Ризик банкрутства Ризик неплатоспроможності
Помилки в актуарних розрахунках	Ризик неадекватності страхових платежів страхового ризику
Умисні або неумисні помилки працівників компанії	Ризик підвищення страхових виплат та збитковості роботи компанії
Зовнішні причини	
Незаконні дії страхувальників	Ризик підвищення страхових виплат та збитковості роботи компанії
Надійність перестраховиків	Ризик невиконання страхових зобов'язань перестраховиками
Дії конкурентів, посилення конкурентної боротьби	Ризик неконкурентоспроможності страховика
Зміни в оподаткуванні страхової діяльності	Податковий ризик

Однак етапу прийняття ризику на страхування передує процес андеррайтингу.

У страхуванні андеррайтинг - комплексна діяльність страховика з ідентифікації, аналізу, оцінки ризиків та визначення можливості страхування, вибору оптимального страхового покриття, перевірки відповідності ризиків збалансованості страхового портфеля.

Вітчизняні страховики самостійно збирають інформацію про всі попередні схожі ситуації, з'ясовують причини ризику, які зіставляють із відомостями, що є у конкретному випадку. У світовій практиці страховики формують бібліотеки договорів і страхових випадків, які слугують джерелом інформації при прийнятті рішень андеррайтерами.

Основним завданням андеррайтингу є відбір ризиків для формування збалансованого й рентабельного страхового портфеля компанії. Саме на основі андеррайтингу приймається рішення про прийняття ризику на страхування [10].

Управління ризиками у страхуванні відрізняється від управління ризиками в інших сферах бізнесу,

що зумовлено специфічністю діяльності.

Загалом управління ризиками - це сукупність процесів, які пов'язані з ідентифікацією, аналізом ризиків і прийняттям рішення, що містить максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків настання ризикових подій. Процес управління ризиками при обґрунтуванні господарських рішень передбачає виконання таких процедур: планування управління ризиками; ідентифікацію ризиків; якісну оцінку ризиків; кількісну оцінку; планування реагування на ризики та моніторинг і контроль ризиків.

Страхова компанія має постійно стежити за зміною ризику в тих чи інших галузях (сферах), вести відповідний статистичний облік, аналізувати й обробляти інформацію. З цієї метою страхові компанії використовують систему управління ризиками, яка містить низку різноманітних заходів організаційно-фінансового характеру, що дозволяє певною мірою передбачити їхні наслідки та розмір збитку, який потрібно відшкодувати.

У західній страховій практиці управління ризиком визначається як "ризик-менеджмент", під яким розуміють сукупність послідовних заходів антикризової діяльності, застосування яких має комплексний, системний характер і базується на застосуванні стандартних прийомів управління ризиком.

Ризик-менеджмент - це сукупність послідовних заходів антиризикової діяльності, застосування яких має комплексний, системний характер і є фактором підвищення надійності захисту від настання страхових випадків. Він базується на знанні стандартних прийомів управління ризиком, умінні швидко і правильно оцінити конкретну економічну ситуацію.

Ризик-менеджмент вважається найбільш ефективною системою управління ризиками, яка охоплює три послідовні етапи:

- аналіз ризику;
- контроль за ризиком;
- фінансування ризику [6].

Аналіз ризику — комплексна діагностика ризиків за допомогою різних методів: емпіричного, статистичного, спостереження, документального обліку та інших.

Контроль за ризиком — призначений для часткового або повного усунення ризиків при оптимальному співвідношенні різних способів: усунення ризику, зменшення, локалізації або поділу. Ризик можна контролювати ще до самої події.

Фінансування ризику проводиться за рахунок створення страхових фондів, які формуються для здійснення виплат при настанні страхових випадків. Наслідки останніх виступають як знищення або часткове пошкодження об'єкта страхування. Через це головним завданням страхової компанії є сформувати страховий фонд, який був би достатнім для виплати страхових сум і страхового відшкодування [6].

Таким чином, з урахуванням специфіки страхової діяльності, пов'язаної з перерозподілом ризиків, застосування загальних методів управління ризиками та організація процесу ризик-менеджменту в страхових компаніях має низку особливостей (рис. 1).

Загалом у процесі управління страховими ризиками можна сформувати два основні блоки управлінських заходів стосовно впливу на страхові ризики.

Перший блок містить сукупність підготовчих дій, пов'язаних із визначенням загальної мети страхової діяльності конкретного страховика, зокрема встановлення переліку ризиків, які можуть бути взяті на страхування, розробку і затвердження у Держфінпослуг правил страхування під кожен із таких ризиків та формування типових договорів страхування (страхових полісів).

Одним із найважливіших завдань підготовчого етапу управління страховими ризиками є встановлення обґрунтованих розмірів страхових тарифів. Ключова роль тарифної політики в аспекті управління страховими ризиками полягає у формуванні фінансового забезпечення страхової компанії загалом та створенні необхідних обсягів резервних фондів зокрема, що можуть бути використані для покриття збитків при настанні страхових подій.

Обчислення розмірів страхових тарифів здійснюється у страхуванні на основі застосування методу актуарних розрахунків. Здійснення останніх передбачає формування калькуляції собівартості страхової послуги, визначення розміру страхового ризику та частки витрат на ведення страхової справи [7].

Іншим важливим інструментом регулювання рівня збитків страховика від настання страхових подій є встановлення верхньої межі (ліміту) відповідальності страхової компанії. Ця межа визначається встановленою в договорі страхування страховою сумою – сумою коштів, у межах якої страхова компанія зобов'язується здійснити сплату при настанні страхового випадку.

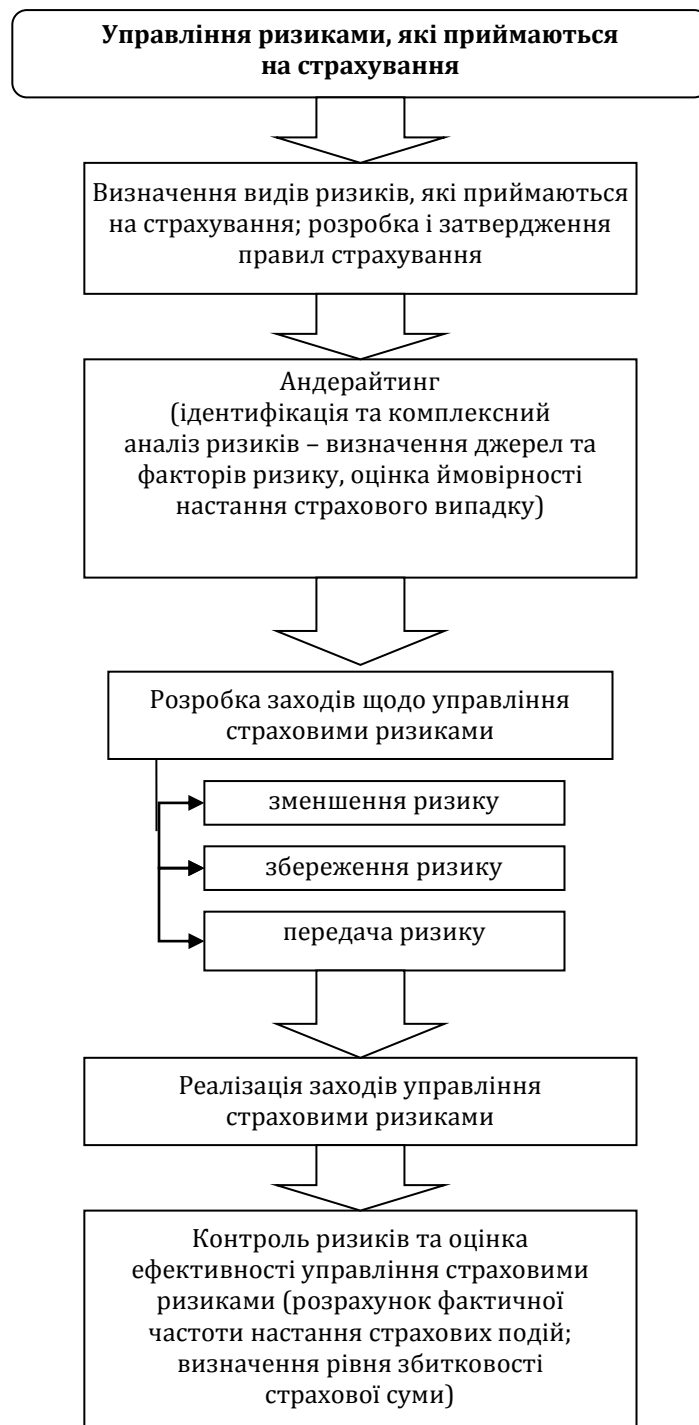

Рис. 1. Порядок управління ризиками, які приймаються на страхування, у співвідношенні із загальними етапами ризик-менеджменту[8]

Також одним із методів обмеження відповідальності страховика за переданими йому на страхування ризиками є встановлення франшизи – особливої умови у договорі страхування, що визначає певну частину збитку, яка не буде відшкодовуватися страховиком у разі настання страхового випадку.

Другий блок управлінських заходів безпосередньо пов'язаний з вибором та реалізацією методів впливу на ризики, прийнятих страховиком за договорами страхування (рис. 2).

Одним із методів зменшення страхових ризиків на цьому етапі є проведення превентивних заходів.

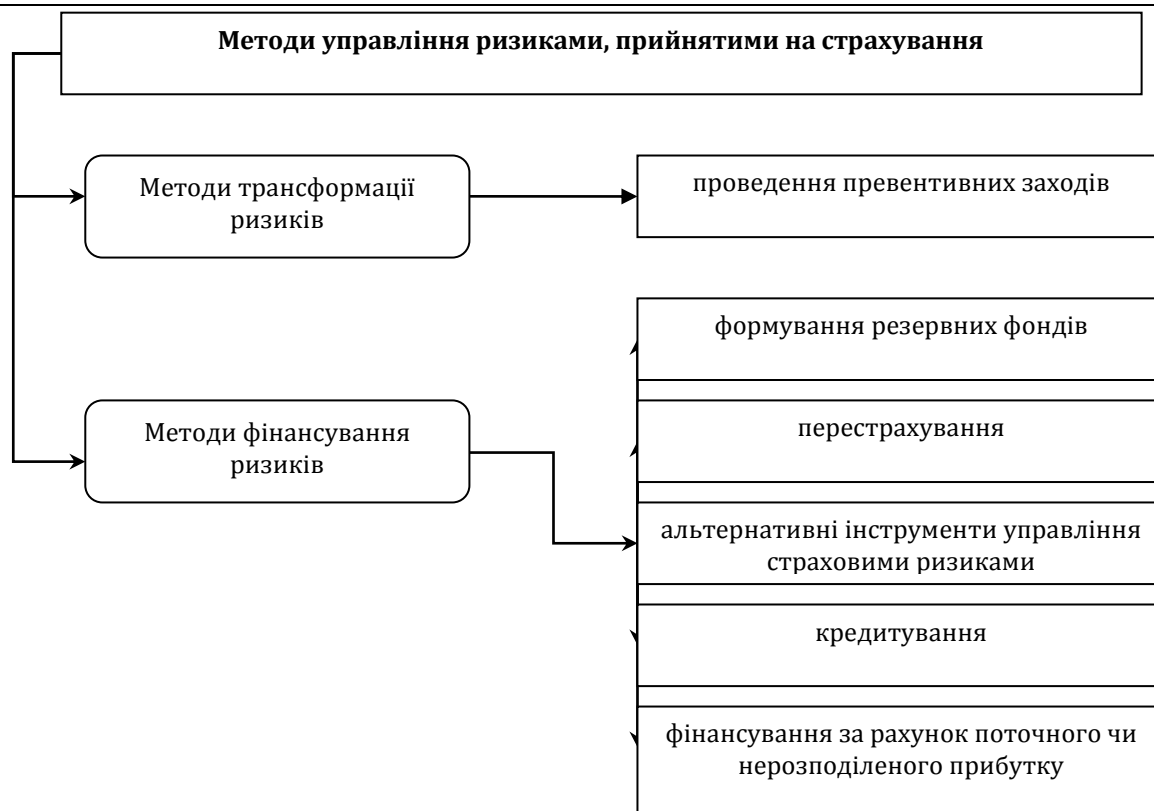

Рис. 2. Методи управління страховими ризиками [4]

Варто також зазначити, що в управлінні страховими ризиками надзвичайно важливим є фінансовий аспект, який передбачає визначення та формування фінансових джерел покриття потенційних чи фактичних збитків від реалізації прийнятих на страхування ризиків.

У загальній теорії ризик-менеджменту методи фінансування ризиків містять 3 основні групи: самострахування, кредитування і передача ризику. Використання кожного із названих методів у діяльності страхових компаній має свої особливості. Так основним фінансовим джерелом покриття збитків, завданих настанням страхових випадків, за ризиками, що залишаються на власному утриманні страхової компанії, є кошти страхових резервів [2].

Залучення кредитних ресурсів для відшкодування збитків від реалізації страхових ризиків з точки зору страхової компанії є небажаним явищем, оскільки збільшує фінансові витрати страховика та негативно впливає на фінансовий результат діяльності компанії. Виникнення потреби у позикових фінансових ресурсах для покриття поточних зобов'язань страховика може свідчити також про наявність недоліків у тарифній політиці або політиці управління резервами страхової компанії.

Максимальний обсяг відповідальності страхової компанії за прийнятими ризиками, який вона здатна покрити за рахунок власних джерел фінансових ресурсів, є лімітом власного утримання страховика. При визначенні розміру цього показника страхові компанії повинні враховувати низку факторів, основними серед яких є: типи ризиків, прийнятих на страхування, та характеристика їх територіального розташування; обсяги власних фінансових ресурсів страхової компанії і отриманих нею страхових премій; рівень витрат, пов'язаних із обслуговуванням ведення договорів страхування тощо [6].

Однак щодо частки власного утримання страховика існують деякі законодавчі обмеження. Так Законом України «Про страхування» визначено обов'язковість перестраховування тих страхових ризиків, для яких страхова сума, встановлена за окремим предметом договору страхування, перевищує 10 % від суми сплаченого статутного капіталу, вільних та страхових резервів страхової компанії [1].

Основним джерелом відшкодування збитків від настання ризиків, залишених на власному утриманні страхової компанії, є сформовані страхові резерви. Вони становлять фонди фінансових ресурсів, створювані страховими компаніями з метою забезпечення гарантій виплат страхових відшкодувань та страхових сум.

Відповідно до законодавства страхові резерви містять дві основні групи, а саме: резерви зі страхування життя та резерви з ризикових видів страхування (технічні резерви). Такий поділ зумовлений наявністю окремих відмінностей у порядку формування і використання технічних та математичних резервів, а також різним характером ризиків у страхуванні життя та у ризикових видах

страхування.

Основними видами резервів, які створюються компаніями зі страхування життя, є резерви довгострокових зобов'язань та резерви належних виплат страхових сум. Що стосується технічних резервів страхових компаній, то до їх складу відносяться: резерви премій, резерви збитків, а також додаткові резерви страховика.

Частка страхових ризиків, що перевищує ліміт власного утримання страховика, може передаватися у перестраховування іншим страховим (перестраховим) компаніям. Перестраховування як метод управління страховими ризиками є передаванням страховою компанією (цедентом) ризику виконання частини своїх зобов'язань перед страхувальником іншій страховій компанії – перестраховику (цесіонеру). При цьому разом із переданою часткою страхового ризику страхова компанія сплачує перестраховику узгоджену частину страхових премій, отриманих за відповідними договорами страхування. Цесіонер бере на себе зобов'язання відшкодувати цеденту визначену договором перестраховування суму в разі настання страхового випадку [8].

Перестраховування є традиційним та найбільш застосовуваним методом передачі страхових ризиків. Ефективність здійснення перестрахових операцій певним чином залежить від розвиненості ділових зв'язків і співробітництва між страховими та перестраховими компаніями.

У процесі перерозподілу страхових ризиків, особливо що стосується катастрофічних та масових, важливу роль відіграють також страхові та перестрахові пули. Основними їх функціями є консолідація фінансових ресурсів, забезпечення фінансової стійкості страхових компаній – учасників пулу та гарантування виконання їх зобов'язань перед страхувальниками за визначеними катастрофічними, значними чи унікальними ризиками (ядерними, авіаційними, екологічними, каско морських суден тощо) [9].

Варто зазначити, що в практиці зарубіжних страхових компаній, окрім традиційного перестраховування, використовуються також альтернативні інструменти передачі страхових ризиків, які забезпечують формування фінансових джерел їх покриття безпосередньо за допомогою механізмів фондового ринку. Виникнення альтернативних інструментів передачі страхових ризиків було пов'язано з необхідністю пошуку додаткових джерел фінансування катастрофічних ризиків, для покриття яких обсягів страхового і перестрахового ринків є недостатніми [11].

Кінцевим етапом управління страховими ризиками є оцінка ефективності проведених заходів впливу на ризики, зокрема розраховується низка показників, які характеризують частоту настання страхових випадків та частку виплачених страхових відшкодувань у загальному обсязі страхової суми.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, сукупність заходів, які пов'язані з управлінням страховими ризиками, охоплює широке коло завдань, що реалізуються на усіх етапах здійснення страхової діяльності: починаючи від прийняття ризиків на страхування, їх контролю протягом дії договорів страхування до виплати страхових відшкодувань у разі настання страхової події.

Наявність ризику передбачає здійснення антиризикової діяльності, основними формами якої є компенсація, репресія, превенція. Антиризикова діяльність реалізується у страховому захисті за допомогою створення та використання відповідних страхових фондів.

Ризики будь-яких видів підлягають управлінню, що дозволяє певною мірою передбачити їхні наслідки, а відтак - і фінансові витрати для відшкодування збитків.

З метою управління відбором ризиків страхові компанії використовують систему управління ризиками, яка містить низку різноманітних заходів організаційно-фінансового характеру, що дозволяє певною мірою передбачити їхні наслідки та розмір збитку, який потрібно відшкодувати. При цьому провідна роль в управлінні страховими ризиками має надаватися методам фінансування ризиків, спрямованим на формування достатніх за обсягами джерел їх покриття.

Такий ефект забезпечують система андеррайтингу та комплекс заходів ризик-менеджменту з управління ризиками, що прийняті на страхування. Крім того, важливість використання ризик-менеджменту у вітчизняній практиці зазначено як один з перспективних напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку.

Список літератури

1. *Про страхування [Електронний ресурс] : закон України від 07 березня 1996 р. № 85/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.*
2. *Базилевич, В. Д. Страхування [Текст] : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.*
3. *Вовчак, О. Д. Страхування [Текст] : навч. посіб. / О. Д. Вовчак. — Л. : Новий Світ-2008. — 480с.*

-
4. Вовчак, О. Д. Страхова справа [Електронний ресурс] / О. Д. Вовчак. - Режим доступу: http://libfree.com/103095550_strahova_sprava_upravlinnya_strahovimi_rizikami.html.
 5. Заруба, О. Д. Страхова справа [Текст] : підручник / О. Д. Заруба. — К. : Т-во "Знання"; КОО, 2008. — 321 с.
 6. Мних, М. В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика [Текст] / М. В. Мних. — К. : Знання України, 2010. — 284 с.
 7. Пікус, Р. В. Управління фінансовими ризиками [Текст] : навч. посіб. / Р. В. Пікус. — К. : Знання, 2010. — 598 с.
 8. Ткаченко, Н. В. Ризики діяльності страхових компаній: теоретичний аспект [Текст] / Н. В. Ткаченко // Фінанси України. — 2010. - №7.
 9. Страхування [Текст] : підручник / За ред. Т. А. Федорової — 3-е вид., перероб. и доп. — М. : Магістр, 2009. — 1006 с.
 10. Страхування. Андеррайтинг та його завдання- 2011. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://insins.net/insurance-services>.
 11. Cummins, J. D. *Convergence of Insurance and Financial Markets: Hybrid and Securitized Risk-Transfer Solutions* [Текст] / J. David Cummins, Mary A. Weiss // *The Journal of Risk and Insurance*. — 2009. — № 3. — ст. 493–545.

References

1. *Pro strahuvannya: the law of Ukraine od 07 Bereznev 1996 p. Number 85/96-BP. (1996)*. Retrieved October 07, 2014, from <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Bazilevich, V. D. (2008). *Strahuvannya*. Kyiv: Knowledge.
3. Vovchak, O. D. (2008). *Strahuvannya*. Lviv: Novi Svit.
4. Vovchak, O. D. (n.d.). *Strakhova sprava*. Retrieved October 07, 2014, from http://libfree.com/103095550_strahova_sprava_upravlinnya_strahovimi_rizikami.html.
5. Zaruba, O. D. (2008). *Strakhova sprava*. Kyiv: Knowledge.
6. Mnyh, M. V. (2010). *Strahuvannya in Ukraine: Suchasna teoriya i practyka*. Kyiv: Knowledge of Ukraine.
7. Pikus, R. V. (2010). *Upravlinnya finansovymu ryzykamy*. Kyiv: Knowledge.
8. Tkachenko, N. V. (2010). *Ryzyky diyalnosti strahovyh kompaniy: theoretychnyy aspekt*. *Finansi Ukraine*, 7.
9. Fedorova, T. A. (2009). *Strahuvannya*. Moskva: Magistr.
10. *Strahuvannya. Underwriting that yogo zavdannya-2011. (2011)*. Retrieved October 07, 2014, from <http://insins.net/insurance-services>.
11. Cummins, J. D., Weiss, M. A. (2009). *Convergence of Insurance and Financial Markets: Hybrid and Securitized Risk-Transfer Solutions*. *The Journal of Risk and Insurance*, 3, 493-545.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2014 р.